

dagen meldte sig med dens trælsomme arbejde. Det gjaldt nu om at bane vej for en forfatning, der ikke blot var *for* folket, men *ved* folket.

Det tager tid at gøre mennesker — helt ud i samfundets yderkanter — til ansvarsbevidste medborgere, der forener indsigt og magt. Et demokrati bliver ikke til fra i dag til i morgen. Det varede ca. 50 år, inden forfatningen ændredes påny og førtes tilbage til den første junigrundlovs ånd. Forfatningskampen havde sine meget bitre perioder; men når vi nu på hundredårsdagen ser tilbage, forekommer det os alligevel, at der bagom alle døgnets kampe skete en vækst, en modning, der gradvis førte frem til det helt selvfølgelige og bevidste folkestyre.

Mangfoldige kræfter har samvirket i denne udvikling. Jeg nævner først universiteterne og de højere læreanstalter: den frie forskning her gav udsyn til nye vidder og skabte respekt for argumentet og den hensynsløst oprigtige analyse. Kirkelige personligheder og bevægelser betonedede det enkelte menneskes værd og ansvar. Den danske folkeskole gav børnene de færdigheder, der satte dem i stand til selv at gå videre — måske det til syvende og sidst er folkeskolen, der har vundet slaget om folkestyret —, og den frie folkehøjskole blev en vækker og opdrager til personlig selvstændighed. Når friheden først er sluppet ind i et folk, vil den efterhånden præge alt. Den har givet rige impulser til vor digtning og kunst gennem dette hundredår, og digtning og kunst har på sin side i mangfoldige værker kaldt på menneskets trang — og ret — til helt at være menneske.

En særlig rolle har de politiske partier og pressen — disse indbyrdes kritiske og dog uadskillelige venner — haft. De politiske partier: i hundredårets løb er de kommet til at få stigende betydning. Det er dem, der skoler til medborgerskab. Det er dem, der konfronterer ideer og krav med øjeblikkets muligheder og finder vej til den handling, der kan omsætte idé i virkelighed. Tusinder og atter tusinder af tillidsmænd i de politiske organisationer har landet over, i hver by og hvert sogn, været med til at gøre vort folk til et politisk tænkende folk. Og hvad har ikke pressen betydet for en fri og kritisk offentlig mening. Den har gjort politik til noget, der havde med livets hverdag og hvert enkelt menneskes behov at gøre. Den førte hverdagens problemer ind i stuerne.

I Danmark har vi desuden haft den lykke, at der udenfor de politiske partiers grænser var folkestrømninger af religiøs, moralsk eller idémæssig karakter: Grundtvigianisme, Indre Mission, Brandesianisme, kvindebevægelse, afholdsbevægelse o. s. v. Disse bevægelser har tilført vort demokrati en rigdom af nuancer, af frugtbarørende spændinger. Og i det hele taget har vel det foreningsliv, der trives på alle områder, i erhverv og fritidskultur, været en medopdrager til demokrati.

I 1849 var demokratiet en statsform, der gav mulighed for udvikling. I hundredårets løb er det vokset udover statsformens rammer og er blevet en måde at være på. En livsform. Og dette er det afgørende. Vort demokrati er ikke et system, men selve den ånd, der forener os, og derfor lige så uundværlig som den luft, vi indånder. Hvor denne ånd er rådende, er demokratiet ikke blot et styre *for* folket, men nødvendigvis et styre *ved* folket. Det vil ikke mere være muligt for en enkelt gruppe i folket at skaffe sig forhåndsgarantier overfor andre grupper; Monrads syn er meget nær sin virkeliggørelse, og hvis demokratiet skulle have fjender, hvad det rimeligvis altid vil have — vi fødes ind i den autoritære tro, medens demokrati er noget, som vi opdrages til —, så vil disse fjender blive mødt med en modstand, der er eet med selve folkets vilje til at være.

Hvad er det, som gør, at vort demokrati får det til at gro omkring os? Det er svært at give en tilfredsstillende definition af det, som er levende liv, men to ting kan vi i hvert fald sige. Vort hele arbejde i denne rigsdag er båret af respekten for det enkelte menneske, af den dybt indgroede følelse, at liv er helligt. Vi har alle i vort hjerte en drøm om menneskets værdighed. De politiske kampe og alle vore paragraffer har eet mål: at give rigere